

ASiantuntijat

Tutkimuksen ja kritiikin kohteena

Heikki Silvennoinen
päätoimittaja heansi@utu.fi

ASiantuntijuus ja asiantuntijaksi kehittyminen ovat parin viime vuosikymmenen nopeimmin kasvaneita tutkimusalueita kasvatus- ja aikuiskasvatustieteessä. Asiantuntijuuteen kohdistuvaan tutkimusinnostukseen on vahvasti vaikuttanut neurotieteiden menetelmien kehittyminen. "Huippuasiantuntijoiden" kognitiivisia ja neuraalisia prosesseja tutkimalla on koetettu paikantaa poikkeuksellisen henkisen suorituskyvyn fysiologisia ilmenemismuotoja. Tavoitteena on paremmin ymmärtää asiantuntijoiden ongelmanratkaisukykyjä ja tiedostamattomasti tapahtuvia kognitiivisia prosesseja.

Asiantuntijuuden kehittyminen on tietynlaisten tottumusten kehittymistä ja juurtumista yksilön toimintatapoihin. Asiantuntijalla tottumuksiin yhdistyvät kontekstintaju ja tilanneherkkyys, "pelisilmä".

Asiantuntijuudelle on kysyntää. Se on yksi vastaus maailman monimutkaistumiseen, monin tavoin verkottuneen "riskiyhteiskunnan" haavoittuvuuteen. Päätöksenteko halutaan perustaa asiantuntijoiden tuottamaan näyttöön (*evidence-based policy*). On kuitenkin käynyt yhä ilmeisemmäksi, että yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisemiseen tuotettu asiantuntijatieto on aina eräänlaista näkökulmatietoa. Asiantuntijallaan ei ole tarjota "puhtaita faktoja".

Joskus päätöksenteossa asiantuntijatietoa myös käytetään tarkoitushakuisesti ja pyhittämään poliittisia päämääriä ja ryhmäkohtaisia intressejä palvelevia toimenpiteitä. Omalla kapealla tontillaan asioihin syventynyt asiantuntija on tietoa ja ratkaisuja tuottaessaan tullut vedetyksi osaksi politiikan ja vallankäytön verkostoa. Kun politiikassa tehdään niin sanottuja vaikeita päätöksiä, virkakoneistossa työskentelevät asiantuntijat työnnetään eturintamaan torpedoimaan kansalaisten taholta tuleva kritiikki mahdollisena ja "nykytilanteeseen sopimattomana".

ASiantuntijuuden tutkimus ei rajoitu pelkästään asiantuntijaan yksilönä. **Kai Hakkarainen, Jiri Lallimo ja Seppo Toikka** muotoilevat artikkelissaan *Kollektiivinen asiantuntijuus ja jaetut tietokäytännöt* kollektiivisen asiantuntijuuden näkökulmaa, jossa "yhdistyvät asiantuntijuuden yksilölliset sekä yhteisölliset ja verkostoituneet ulottuvuudet, sosiaalisen ja materiaalisen yhteen kietoutuminen sekä pyrkimys uutta tietoa

ja käytäntöjä luovaan toimintaan.” Niin kutsuttu *kristallisoitunut tietämys* ei synny asiantuntijoiden päässä (aivoissa, mielessä). Se omaksutaan ja sisäistetään kulttuurisesti ja historiallisesti kehittyneissä asiantuntijakulttuureissa osallistumisen kautta. Asiantuntijuuteen kasvetaan osallistumalla asiantuntijayhteisön toimintaan. Hakkarainen kumppaneineen tähdentää, että asiantuntijuus ei palaudu yksilön mentaaliseksi prosesseiksi. Asiantuntijuus on ”monimutkaisten tietoartefaktien sekä osaamisryhmien sosiomateriaalisesti välittämää ja esiintyy kollektiivisissa tietämysverkoissa.”

Nyt julkaistavan artikkelin tutkimuksessa näkyvät ne moninaiset tavat, joiden välityksellä asiantuntijayhteisöön osallistujat jakavat asiantuntijuutta ja joiden kautta se leviää yhteisöissä. Asiantuntijuus jalostuu työyhteisöjen jaetuissa käytännöissä, joissa yksilökohtaiset, sosiaaliset ja materiaaliset tekijät yhdistyvät. Asiantuntijuus on sitoutunut myös niihin materiaaliin objekteihin, joita asiantuntijat työssään käyttävät. Organisaation ”kollektiivisen älykkyyden” materiaalisuus näyttäytyy esimerkiksi silloin, kun yksilöt vaihtuvat, mutta yhteisön tietoartefaktit pysyvät kantamalla tietämystä uusille asiantuntijayksilöille. Esimerkiksi teknologiat ja fyysikaalinen ympäristö sitovat tietoa ja toimivan vuorovaikutuksen infrastruktuurina ihmisten ja artefaktien välillä. Asiantuntijuus on valautunut tietämyksen, työvälineiden ja käytäntöjen verkoon.

ARTIKKELISSA *Tahtipuikon jäljillä* musiikkipedagogi **Niina Sapattinen** tarkastelee asiantuntijuuden kehittymistä erittäin mielenkiintoisessa ympäristössä, orkesterin johtamisessa. Kapellimestareiden asiantuntijuutta on toistaiseksi tutkittu hyvin vähän. Meille maallikoille kapellimestarien työ on kuin toinen maailma, johon Sapattisen artikkeli avaa antropologisen ikkunan.

Kapellimestarin asiantuntijuuden rakentumisessa alakohtaiset yksilölliset taidot ovat eittämättä tärkeitä, mutta muiden ihmisten rooli matkalla asiantuntijuuteen on niin ikään merkittävä. Sosiaalisessa näkökulmassa asiantuntijuus näyttäytyy yhteisön ominaisuutena. Asiantuntija yksilönä kuuluu aina johonkin sosiaaliseen yhteisöön ja kulttuuriin, ja asiantuntijaksi voi oppia ilman muodollista koulutustakin, osallistumalla käytäntöihin. Todellisuudessa asiantuntijuus edellyttää osallistumista näihin yhteisöihin, joissa käytännön työ tehdään. Kapellimestareilla on runsaasti asiantuntijalle erittäin tärkeää metakognitiivista tietoa: sen varassa he osaavat ohjata omaa toimintaansa ja arvioida sitä kriittisesti. Näin he tietävät omat vahvuutensa ja heikkoutensa.

Asiantuntijuus ei siis ole ymmärrettävissä vain yksilön ominaisuutena. Myös ympäristö ja välineet ovat olennainen osa asiantuntijuutta, kuten taitoja yleisemminkin. Asiantuntijuuden kehittymiselle on tyypillistä toimiminen kompetenssien ylärajoilla. Kehittymisessä näitä kompetenssin rajoja ikään kuin työnnetään jatkuvasti tuonemmaksi. Asiantuntijuus syvenee ja/tai laajenee kompetenssin ylärajoilla työskenneltäessä. Mutta kehittyminen edellyttää kiinnostusta työn kohteeseen ja sitoutumista ongelmanratkaisuun. Tekijän täytyy tuntea asia omakseen. Usein työ onkin asiantuntijalle

intohimon kohde. Välinpitämättömyys työtä kohtaan on huono lähtökohta asiantuntijuuden kehittymiselle. Siksi autonomia työssä on tärkeä edellytys asiantuntijuuden ylläpitämiselle ja kehittämiselle.

ASiantuntijat usein myös haluavat laajentaa asiantuntemuksensa sovellusaluetta. He haluavat vallata uusia kohteita, joissa kokeilla ja syventää osaamistaan. Tämä on erityisesti totta silloin, kun asiantuntija toimii yrittäjänä tai yrittäjämäisissä työsuhteissa, esimerkiksi tilauksesta tehtävän projektin vetäjänä ja vastuullisena toteuttajana. Asiantuntijakaan ei elä vain työn ilosta. Hänen pitää nykyään yhä useammin aktiivisesti hankkia työ itselleen, toistuvasti kerta toisensa jälkeen.

Yrittäjämäiset työtilaisuudet ovat lisääntyneet useilla sektoreilla. Esimerkiksi pitkäaikaistyöttömiä ja syrjäytymisuhan alla olevia varten aiemmin valtio ja kunnat ylläpitivät ammattiauttajien joukkoa sosiaalisektorilla. Nytemmin sosiaalipoliittinen asiantuntijuus, auttaminen ja sosiaaliset interventiot ovat entistä useammin projektitettuja. Nykyinen julkishallintoajattelu korostaa keskusvallan hajauttamista, kilpailua, julkishallinnon tehtävien ulkoistamista ja sisäistä markkinoistamista. Ajattelu konkretisoituu kasvavana yrittäjämäisesti toimivien ammattiauttajien joukkona, joka on erikoistunut eri tavoin ongelmallisiksi diagnosoitujen alaryhmien hoitamiseen ja tarpeiden tyydyttämiseen.

KRISTIINA BRUNILA käsittelee *Tunnekoukussa*-artikkelissa yhdenlaisen asiantuntijatie-don soveltamista syrjäytymisvaarassa oleville nuorille aikuisille tarkoitettussa koulutuksessa. Kyse on meillä vähemmän puhutusta, mutta maailmalla leviävästä ilmiöstä, josta voidaan luonnehtia *koulutuksen terapisoitumiseksi*. Mitä erilaisimmista syistä ”yhteiskunnan rattailta” pudonneiden ongelmiin tartutaan terapeuttisella otteella, joka hakee legitimaationsa asiantuntijan auktoriteetista.

Terapeuttinen kieli kääntää yhteiskunnallisperäiset ongelmat puheeksi sairauksista, riippuvuuksista, ahdistuksista, haavoittuvuudesta, hauraasta identiteetistä ja toimintahäiriöistä. Myös esimerkiksi *Aikuiskasvatuksen Tutkimusseuran* 70-vuotisjuhlassa puhunut **Kathryn Ecclestone** on varoittanut terapisoitumisen yksilöön käyvistä seuruksista: perimmäiseltä luonteeltaan yhteiskunnan rakenteisiin palautuvat ongelmat yksilöllistyvät, ja yksilöt saattavat itsekin omaksua ”sairaan”, ”heikon” tai muuten marginaalin roolin.

Aletaanko syrjäytyminen ymmärtää ongelmana, joka voidaan ratkaista emotionaalilla tasolla ja terapeuttisella koulutuksella? Asiantuntijavaltaan ja sen saamiin muotoihin ei kannata suhtautua huolettoman kriitikkittömästi.